

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

«MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ»

Cəfərova Günay Şirzad qızı

MÖVZU: «ASIMMETRIYA İQTİSADİYYATININ
MODELLƏŞDİRİLMƏSİ»

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İstiqamətin şifri və adı:

İİM 020000

**Mühəndis iqtisadiyyatı və
idarəetmə**

İxtisasın şifri və adı:

İİM 020004

**İdarəetmənin informasiya
texnologiyası**

Elmi rəhbər

dos.Əliyeva T.Ə.

Magistr proqramının rəhbəri

prof.Quliyev R.A.

KAFEDRA MÜDİRİ:

akad.ABBASOV Ə.M.

BAKİ - 2015

MÜNDƏRİCAT

PLAN

REFERAT	3-6
GİRİŞ	7
FƏSİL I. İnformasiya iqtisadiyyatı və asimmetriya iqtisadiyyatının nəzəri əsasları.....	8-32
1.1. İnformasiya iqtisadiyyatının konseptual əsasları	8-18
1.2. Asimmetriya iqtisadiyyatının formalaşmasında əsas rol oynayan informasiya iqtisadiyyatının əsas prinsipləri və sənaye iqtisadiyyatından fərqləndirici cəhətləri.....	19-32
FƏSİL II. Asimmetriya iqtisadiyyatının formalaşmasına təsir edən amillər.....	33-47
2.1. Asimmetriya iqtisadiyyatının formalaşmasına təsir edən fərdlərin istehsal–istehlak funksiyaları.....	33-37
2.2. Asimmetriya iqtisadiyyatında istehsal–istehlak funksiyasının tətbiq xüsusiyyətləri.....	38-47
FƏSİL III. Asimmetriya iqtisadiyyatının modelləşdirilməsinin inkişaf perspektivləri.....	48-70
3.1. Asimmetriya iqtisadiyyatının modelləşdirilməsinin optimal qurulması məsələləri.....	48-62
3.2. Asimmetriya iqtisadiyyatının modelləşdirilməsinin inkişaf perspektivləri.....	63-70
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	71-73
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	74-75

REFERAT

Mövzunun aktuallığı: İnformasiyanın yeni texnologiyaları elmi-texniki tərəqqinin aparıcı istiqamətlərindən biri olmaqla cəmiyyətin dinamik inkişafına bilavasitə güclü təsir göstərən amilə çevrilmişdir. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində mütərəqqi texnologiyalar və elmi-texniki nailiyyətlər əsasında ayrı-ayrı sahələrin, idarəetmə obyektlərinin informasiya təminatının yaradılması üçün yeni üsul və vasitələrin tətbiqi, mövcud informasiya şəbəkələrinin genişləndirilməsi istiqamətində görülən işlər günü-gündən sürətlə artmaqdadır. Artıq dünya, iqtisadi sistemin informasiya cəmiyyətinin formalaşması dövrünü yaşayır. Bu cəmiyyət nəinki keyfiyyətə yeni kompüterləşdirilmiş əmək vasitələrinə və informasiya texnologiyalarına əsaslanan istehsal aparatının olması, habelə müvafiq sosial-iqtisadi münasibətlərin yaranması ilə səciyyələndirilir. Hər il dünya miqyasında yaradılan və istifadə edilən informasiya texnologiyalarına bir neçə trilyonlarla dollar vəsait xərclənir. Son dövrün statistik hesablamalarına istinad edərək müəyyən edilmişdir ki, Amerika Birləşmiş Ştatları, Kanada, Yaponiya, həmçinin inkişaf etmiş Qərb ölkələrində intellektual mühitlə bağlı işçilərin və idarəetmə sahəsində çalışan qulluqçuların hər biri ən müasir kompüter texnikası və kommunikasiya vasitələri ilə təmin olunmuş və yeni informasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadə edirlər.

İnformasiya texnologiyalarının müasir inkişaf mərhələsi idarəetmə məsələlərinin həllinin və iqtisadi informasiyanın işlənməsinin ayrı-ayrı sahələr üzrə avtomatlaşdırılmasından, onun müasir kompüter sistemləri və şəbəkələri bazasında kompleks şəkildə avtomatlaşdırılmasına keçilməsi ilə xarakterizə olunur. Bu zaman yüksək məhsuldarlıqlı fərdi kompüterlərdən və elektron kommunikasiya vasitələrindən geniş istifadə olunur. Elektron hesablama, rabitə və təşkilat texnikası vasitələrindən istifadənin forma və

üsullarına, informasiyanın yığılmasından başlayaraq idarəetmə qərarlarının hazırlanması və reallaşdırılmasına nəzarət funksiyalarının həyata keçirilməsində bütün proseslərin avtomatlaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilir. Belə bir dövrdə informasiya iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsi, assimetrik informasiyalardan geniş istifadə edilməsi və iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsində assimetrik informasiyanın rolunun öyrənilməsi aktual məsələlərdəndir.

Tədqiqatın məqsədi: Tədqiqatın əsas məqsədi assimetrik informasiyanın təhlili, iqtisadi inkişaf modellərinin tədqiq edilməsi və müasir dövrdə assimetriya iqtisadiyyatının modelləşdirilməsi xüsusiyyətlərinin öyrənilməsindən ibarətdir.

Tədqiqatın predmeti: Tədqiqatın predmeti kimi assimetrik iqtisadiyyatın modelləşdirilməsi və dünya ölkələrinin bundan istifadə olunmasının tədqiqi çıxış edir.

Tədqiqatın nəzəri əsaslarını iqtisad elmi klassiklərinin, müasir Qərb iqtisadçılarının əsərləri ilə yanaşı müasir dövrdə rus və Azərbaycan iqtisadçı alimlərinin tədqiqatları, həmçinin tədqiqatçının fərdi yanaşması təşkil edir. Dissertasiyanın yazılmasında iqtisadi nəzəriyyə, informasiya iqtisadiyyatı, assimetriya iqtisadiyyatı, iqtisadiyyatın modelləşdirilməsi, informasiya cəmiyyəti, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, biliklərə əsaslanan iqtisadiyyat və digər elmlərin müddəalarından geniş istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın metodoloji bazasını iqtisad elminin əsaslandığı elmi tədqiqat metodlarının geniş spektri və problemin tədqiqində elmi abstraksiya, tarixi və məntiqi əlaqə, induksiya, deduksiya, analiz və sintez metodlarından istifadə edilməklə faktlar yığılıb-ümumiləşdirilmiş, onlar arasında qanunauyğun və təsadüfi əlaqələr müəyyənləşdirilmiş xarakterik əlamətlər aşkara çıxarılmış, həmçinin müasir inkişaf xüsusiyyətlərini və təmayüllərini

izah edən bir çox xarici ölkə alimlərinin elmi mülahizələri və nəticələri təşkil edir.

Elmi yenilik: Magistr dissertasiyasının elmi yeniliyi informasiya iqtisadiyyatının formalaşması xüsusiyyətləri, asimmetriya iqtisadiyyatının əsas özəlliklərinin müəyyənləşdirilməsi, dünya ölkələrində asimmetriya iqtisadiyyatının modelləşdirilməsinin öyrənilməsi və asimmetriya iqtisadiyyatının modelləşdirilməsi istiqamətləri barəsində təklif və tövsiyələrin hazırlanmasından ibarətdir.

Nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti aparılan tədqiqatın əsas nəticə və elmi müddəlarından təkliflər və tövsiyələrdən, asimmetriya və informasiya iqtisadiyyatından istifadə edilməsi və asimmetriya iqtisadiyyatının formalaşdırılması məqsədilə perspektivləri və problemlərinin öyrənilməsində lazımi modernləşirmənin həyata keçirilməsidir.

İnformasiya mənbəyi müxtəlif beynəlxalq təşkilatların dövrü nəşrləri, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin, Mərkəzi Bankın, Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin, İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyinin məlumatlarından ibarətdir.

İşin strukturu və həcmi. Aparılmış tədqiqat işi giriş, üç fəsil, nəticə və təkliflərdən ibarətdir. Girişdə işin aktuallığı, tədqiqatın istiqamətləri göstərilir və tədqiq ediləcək problemlər müəyyənləşdirilir.

Magistr dissertasiya işinin birinci fəslində informasiya iqtisadiyyatının konseptual əsasları və asimmetriya iqtisadiyyatının formalaşmasında əsas rol oynayan informasiya iqtisadiyyatının əsas prinsipləri öyrənilmişdir.

Dissertasiya işinin ikinci fəslində asimmetriya iqtisadiyyatının formalaşmasına təsir edən fərdlərin istehsal-istehlak funksiyaları, asimmetriya iqtisadiyyatında istehsal-istehlak funksiyasının tətbiq xüsusiyyətlərinin araşdırılmışdır.

Magistr dissertasiya işinin üçüncü fəslində isə asimmetriya iqtisadiyyatının modelləşdirilməsinin optimal qurulması məsələləri və asimmetriya iqtisadiyyatının modelləşdirilməsinin inkişaf perspektivləri tədqiq edilmişdir.

İşin sonunda isə məntiqi yekunu olaraq nəticə və təkliflər və ədəbiyyat siyahısı verilmişdir.

GİRİŞ

Müasir biznesin uğurlu inkişafını informasiya texnologiyaları olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Bugün onlar bizim fəaliyyətimizin bütün sferalarına toxunurlar. Hazırkı dövrdə işlərin uğurla aparılması məqsədilə sahibkara informasiya və informasiya sistemlərinin vacibliyini anlamaq arzu olunandır, belə ki, müasir cəmiyyətin ayrılmaz xüsusiyyəti onun informasiyalaşdırılması – istehsalatın və həyat və fəaliyyətin bütün sferalarının hərtərəfli artan informasiya axınları ilə təchiz edilməsi və bu axınların idarə edilməsidir. Cəmiyyətin informasiyalaşdırılması müasir hesablama texnikası və həmçinin informasiya mübadiləsinin müxtəlif vasitələrinin köməyi ilə həyata keçirilən, ictimai sferada fəaliyyətin əsas növü olan informasiya yığımı, emalı, saxlanması, ötürülməsi və istifadəsi xüsusiyyətlərindən ibarət olan qlobal bir prosesdir. İnformasiyalaşdırma prosesi iqtisadi sahəyə də toxunmuşdur. Müasir şəraitdə bu sahəni təkmilləşdirmək yeni kompüter və telekommunikasiya texnologiyalarının kütləvi istifadəsi, yüksək keyfiyyətli informasiya-idarəetmə texnologiyası sayəsində mümkündür.

Üçüncü minillikdə xaricdə dünyagörüşün dəyişməsi informasiya və kompüter sahəsində köklü dəyişikliklər yaratdı. Kütləvi kompüterləşmə, yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi və inkişafı təhsil, biznes, sənaye və elmi tədqiqat sahələrində yeni keyfiyyətlər yaratdı. Elmi texniki İnqilab informasiyalaşmış cəmiyyətin yaranmasına gətirdi ki, burada informasiya başlıca faktor və cəmiyyətin başlıca resursu rolunu oynamağa başladı. Müasir cəmiyyət özünün informasiya infrastrukturundan asılıdır. İnformasiyanın rolunun artması, informasiya resursları və texnologiyaları XXI əsrdə vətəndaşların, cəmiyyətin və dövlətin həyatında oynadığı rol informasiya təhlükəsizliyi məsələlərinə diqqət yetirilməsini ön plana gətirmişdir. Məhz bu səbəbdən də təqdim edilən magistr dissertasiyasının mövzusu günün aktual məsələsinə həsr edilmişdir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Qloballaşma əsrində informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, mütərəqqi yenilikləri özündə ehtiva edən çoxşaxəli innovasiya sistemləri hər bir dövlətin ümumi inkişaf səviyyəsindən və potensialından xəbər verən, sosial-iqtisadi, mədəni-intellektual yüksəlişi təmin edən vacib meyarlardan birinə çevrilmişdir. İqtisadi tərəqqi, demokratikləşmə və insan hüquqlarının etibarlı təminatı baxımından özünün yüksək inkişaf mərhələsinə çatmış dövlətlərin bu nailiyyətləri eyni zamanda informasiya iqtisadiyyatına əsaslanan mütərəqqi biliklər nəticəsində əldə etdiyi danılmaz həqiqətdir. Təcrübə göstərir ki, iqtisadi inkişaf strategiyasını elmi-texniki əsaslar üzərində qurmaqla innovasiya inkişafını dövlət quruculuğu prosesinin mühüm təminatı sayan, hər zaman progressiv ənənələrə istinad edən dövlətlər milli tərəqqiyə olur, dünya arenasında özünəlayiq yer tuturlar.

Bütövlükdə iqtisadi dinamikanın inkişafı yuxarıda qeyd olunduğu kimi uzunmüddətli xarakterli meyllər əsasında formalaşan artım nəzəriyyələri ilə izah olunur. Lakin iqtisadi inkişafın artım nəzəriyyəsi ilə yanaşı iqtisadi fəallığın rəqslərinin xarakterini əsas götürülən «inkişafın dövrülüyü» nəzəriyyələri daha çox istifadə olunur.

İqtisadi inkişafın dövrülüyü nəzəriyyələri iqtisadiyyatın tarazlıq inkişafını xarakterizə edən göstəricilər toplusunun vəziyyəti ilə «iqtisadi konyukturanı» qiymətləndirməyə imkan verir.

İqtisadi inkişafın dövrülüyünün fiziki proseslərlə izah edən nəzəriyyələrini bəziləri onun institutsional xarakterindən tam imtina etmir. Bu tipli nəzəriyyələrin ən mühümlərindən biri Verner Zombartın nəzəriyyəsidir. Bu nəzəriyyəyə görə üzvü və qeyri-üzvü xammalı emal edən sənaye sahələrinin dinamikası fərqli ritmlərə malikdir. Məsələn, polad sənayesi və pambıq mahlıcı sənayesinin inkişafında müxtəlif dövrlər ola bilər. Zombart nəzəriyyəsinin əsas nəticəsi ondadır ki, iqtisadi böhranlar fiziki və iqtisadi proseslərin uyğunsuzluğu ilə bağlıdır.

İqtisadi islahatların ardıcıl və sistemli şəkildə aparılmasının tərəfdarı kimi çıxış edən Azərbaycan yeni mərhələdə, ilk növbədə, dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi vacibliyini önə çəkmiş, bu proses keçid dövrünün bəzi xırda çatışmazlıqlarına rəğmən uğurla başa çatdırılmışdır. Azərbaycan yaxşı başa düşürdü ki, dövlət mülkiyyətinin xalqın mənafeyinə uyğun formada özəlləşdirilməsi sərbəst bazar rəqabəti prinsiplərinin, xüsusi mülkiyyətçiliyin bərqərar olması, habelə milli iqtisadiyyatın dünya iqtisadi sistemində integrasiyası, insanların şüurunda, həyat tərzində əsaslı dəyişiklik deməkdir. Ölkədə həyata keçirilmiş özəlləşdirmə prosesinin məqsədi də məhz hər bir vətəndaşın iqtisadi islahatlarda şəxsi marağını təmin etmək, əhalinin həyat səviyyəsini yaxşılaşdırmaq, sağlam rəqabətə əsaslanan istehsal üçün şərait yaratmaq olmuşdur. İqtisadiyyatın bütün sahələrini əhatə edən özəlləşdirmə prosesi müstəqil respublikamızda bazar iqtisadiyatı meyarlarının sürətlə formalaşmasına, ölkənin xarici iqtisadi əlaqələrinin yüksəlməsinə ciddi zəmin yaratmışlar.

İqtisadi inkişaf - ümumi rifahın zaman üzrə artması prosesidir. Müəyyən zaman kəsiyi üçün iqtisadi inkişaf tempi - həmin dövr ərzində ümumi rifahın faizlə ifadə olunmuş nisbi artımıdır. İqtisadi inkişafın əsas amilləri qismində aşağıdakılar çıxış edir:

- insanların həyatının, yaradıcı məzmunluluğunun artması. Bu proses əhalinin *təhsil* səviyyəsinin artması ilə birbaşa bağlıdır;
- əhalinin *sağlamlığının* artması. Bu proses orta ömür müddətinin artmasıyla birbaşa bağlıdır.

Müəyyən fiksə edilmiş zaman kəsiyində ictimai rifahın ölçüsünün dəyişməsi nəzərdən keçirilir. Aşağıdakı fərziyyələr nəzərdən keçirilir:

- dövrün başlanğıcında əhalinin təhsil səviyyəsi E_0 -a bərabərdir, əhalinin sağlamlıq səviyyəsi isə H_0 -a bərabərdir. Bu göstəricilərin hasilinə bərabər olan ümumi rifahın başlanğıc ölçüsü W_0 ilə işarə olunmuşdur;
- dövrün sonundakı təhsil səviyyəsi E təhsilə yönələn investisiyaların ölçüsündən y_1 asılıdır, özü də bu asılılıq xəttidir:

$$E = E_0 + e y_1$$

İki ardıcıl zaman müddətindən ibarət vaxt ərzində baş verən iqtisadi inkişafı tədqiq edək. Fərz edək ki:

- başlanğıc zamanda əhalinin təhsil səviyyəsi 40-a, əhalinin sağlamlıq səviyyəsi isə 54-ə bərabərdir. Bu zaman ümumi rifahın başlanğıc ölçüsü 2160-a bərabərdir;

- təhsilə yönələn investisiyaların marjinal nəticəsi dəyişməz olaraq 2-yə bərabərdir, səhiyyəyə yönələn investisiyaların marjinal nəticəsi isə dəyişməz olaraq 3-ə bərabərdir;

- 2 zaman dövrünün hər biri üçün 2,2 həcmində inkişaf fondu ayrılmışdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Abbasov Ə.M., Bayramov Z.Z., Quliyev H.X. «İqtisadi informasiyanın işlənməsinin kompüter texnologiyası». Dərs vəsaiti, Bakı, 2002.
2. B.V.Korneyçuk «İnformasiya iqtisadiyyatı», dərs vəsaiti, tərcümə, Bakı, 2010.
3. Аббасов А. М. Мамедова М. Г. Методы организации баз знаний с нечеткой реляционной структурой . Баку: "ЭЛМ". 1997. - 256 с.
4. Quliyev H.X., Balayev R.Ə. «İqtisadi informatika və hesablama texnikası». Dərs vəsaiti, Bakı, 1998;
5. Kərimov Ş.Q. «İnformasiya sistemləri və verilənlər bazaları». Bakı, Elm, 1999;
6. Kərimov S.Q., Həbibullayev S.B., İbrahimzadə T.İ. «İnformatika». Dərslik, Bakı, 2002;
7. Андрейчиков А.В., Андрейчикова О.Н. Анализ, синтез и планирование решений в экономике. М.: Финансы и статистика, 2000.-368 с.
8. Орлов А. И. Теория принятия решений: учебник. — М.: Экзамен, 2006. — 576 с;
9. Орлов А. И. Принятие решений. Теория и методы разработки управленческих решений. Учебное пособие. — М.: Март, 2005. — 496 с;
10. Сараев А.Д., Щербина О.А. Системный анализ и современные информационные технологии //Труды Крымской Академии наук. - Симферополь: СОНАТ, 2006. - С. 47-59;
11. Друкер Питер Ф. « Практика Менеджмента » Пер. с англ. : Уч. пос. - М.: Издательский дом «Вильямс» - 398 с. Москва 2000;
12. В.М.Попов, С.И.Ляпунов, В.В.Филиппов, Г.В.Медведев. «Ситуационный анализ бизнеса и практика принятия решений » Уч. пос. для ВУЗов. – М.: КноРус, Москва 2001. – 384 с;

13. Герберт А. Саймон. “Теория принятия решения в экономической теории и науке о поведении”. *Источник: Вехи экономической мысли. Теория потребительского поведения и спроса. Т.1. Под ред. В.М.Гальперина.- СПб.: Экономическая школа. 1999.*
14. Дзюбенко А.Л. « Информационные системы в экономике » Москва 2007;
15. Ханенко В.Н. « Информационные системы » Л.: Машиностроение. 1988, 127 с;
16. Чуйкин А.М « Разработка управленческих решений » Уч. пос. Калининград 2000, 150 с;
17. Лепа Р.Н. « Информационные технологии в финансовом Менеджменте » Донецк 2001, 86 с;
18. Барановская Т.П. и др. « Информационные системы и технологии в экономике » Учебник. Москва 2006, 416 с;
19. Петров В. Н. “Информационные системы” , СПб.: Питер, 2003. — 688 с.
20. Internet resurslari.